

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Etenduskunstide osakond

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava

Katre Sulane

RUUMIINSTALLATSIOON “JOSSIF JA MIKRORAJOON”

Loov-praktiline lõputöö

Juhendaja: Johannes Säre

Kaasjuhendaja: Ele Viskus MA

Kaitsmisele lubatud.....

(juhendaja allkiri)

Viljandi 2016

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS	3
1. ETTEVALMISTAV PROTSESS	4
1.1. Algmaterjal	4
1.2. Esialgne plaan	6
1.3. Ideelise töö edasiarendus	9
2. TÖÖPROTSESS	10
2.1. Käegakatsutav protsess	10
2.2. Läbi valikute lõpliku plaanini	11
2.3. Töö multimeediaga	12
2.3.1. Töö butafooriga.....	15
3. TULEMUS.....	16
3.1. Avamine	16
3.2. Vahetu tagasiside	17
3.3. Edasine plaan ja kokkuvõte	18
KOKKUVÕTE.....	20
KASUTATUD KIRJANDUS	21
LISAD	22
SUMMARY	25

SISSEJUHATUS

Minu loov-praktilise lõputöö kirjaliku osa eesmärgiks on kirjeldada ja analüüsida loomise ja teostamise protsesse ruumiinstallatsiooni “Jossif ja mikrorajoon” valmimisel. ruumiinstallatsioon oli avatud publikule 6-12 mai 2016 aastal Valge ateljees.

Kirjaliku osa esimeses peatükis kirjeldan eellugu, algmaterjali ning ettevalmistusprotsessi. Teises peatükis kirjutan lähemalt ruumiinstallatsiooni tööprotsessidest, avan ideede arenemise ning toon ülevaate materjalidest ja erialasest tehnikast ning töövõtetest. Lisaks kirjeldan koostööd butafooriga ja teen eneseanalüüsi.

Kolmandas ehk viimases peatükis keskendun tulemuse kirjeldusele ning analüüsile. Kirjaliku töö lõpus toon välja külaliste tagasiside ning nende ja enda hinnangu sünteesist tingituna võimalikud lahendused sama installatsiooni edasistele võimalustele nii Valge ateljees kui ka väljaspool neid ruume.

Kirjaliku osa ülesehitus toetub Gibbssi refleksiooniringile (Lisa 1) (Gibbs 1998), millele vastavalt kirjeldan toimunut, sõnastan mõtted ja plaanid, hindan protsessi head ja vead, analüüsin tulemust, teen järeldused ja edasised plaanid.

1. ETTEVALMISTAV PROTSESS

1.1. Algmaterjal

Protsess sai alguse hämmastavast leiust – 34 aastat vanad kirjad, mis olid Viljandi Lennukitehases endises tööruumis tööriistade ja muude seismajäänud metalljuppide hulgas kirjutuslaua sahtlis. 38 kirja, kus naised üle Eesti pöörduvad Jaani poole vastates ta kuulutusele, milles otsib eluseltsilist. Kirjad on kirjutatud 1982 aasta jaanuari lõpus. Sel ajal tegutses praeguses Viljandi Lennukitehases (aadressil Hariduse 12 a) 1956. aastal Tallinna Ekskavaatoritehasega liidetud Viljandi Mehaanikatehas, mis 1975. aastast kandis nime tootmiskoondis “Talleks” (Roosalu, 2007). Võib järeldada, et Jaan, kellele kirjad saadeti, seal töötaski. Kirjad leidsime 2015 aasta sügisel ja need jätsid juba esmasel lugemisel tugeva mulje. Neist õhkas midagi nii elavat ja kurb-ilusat. Minule kui lugejale on see kombinatsioon kurvast ja ilusast paeluv ning nende kirjade puhul tuli see erakordselt siiralt ja eluliselt esile.

Valdavalt olid Jaani kuulutusele vastanud 50ndates eluaastates naised, kes olid suures osas värsked pensionärid. Lisaks jagatud murele, jääb kirjadest silma naiste sarnane mõtlemislaad ja väljendusviis. Samas on see loogiline, olles läbilõige antud aja samaealiste naiste mõtetest, seda enam, et nende ühine nimetaja on juba see, et just Jaani kuulutus neid kõiki kõnetas ja kirjutama pani – mõnes mõttes on nad oma sarnasustega ka Jaani peegeldus. Ka see tundub neil naistel tundub olevat ühist, et pigem ollakse esmakordsed n-ö tutvumiskuulutusele vastajad, kes võtavad julguse kokku, et sellist lähenemist proovida. Selgelt eristuvad aga need kirjad, kus lähenetakse väga ratsionaalselt ja ootused-lootused vastuse saamisele pole eriti kõrgele aetud.

Neis kirjades on palju infot ja see on iseenda ja ka algmaterjalina näiteks ilukirjanduslikust tekstist väärtuslikum, kuna tegemist on päris elu päris inimeste murede ja unistustega. Asetades see ajaloolisesse konteksti, avab ja selgitab see üht-teist. Üksildusega võitlevad naised olid kogu oma täiskasvanud elu elanud Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis. Ümbritsev peegeldub ka nende käitumises, harjumustes, mõtetes. See on mõjutanud ka nende sotsiaalset käitumist ja võimekust leida inimestega kontakti. Võib vaid ette kujutada, milline on pideva surve ja kontrolli tõttu sissekasvanud hirm ning kuidas usaldamine on võrdelises seoses pigem ohu ja suurte riskide. Samuti on tajuda tugevat nõukogude töökultuuri, selgelt keerleb naiste elu suuresti ümber nende ameti ja kohustuste. Töö on üks kaalukaim, millele on harjutud ennast ja aega pühendama – see koostab vägagi suure osa päevast, kogu eluajast.

Kirjade kirjutamise ajal kasvas Eesti NSV linnas elavate inimeste osakaal, paralleelselt vähenes eestlaste osakaal võõrrahvaste sisserände tõttu. Sisserändajad seadsid end põhiliselt sisse linnadesse ja 1989. aastal moodustasid eestlased vaid veidi üle poole kogu linnarahvastikust. (Eesti arvudes...1990, lk 10) 20. sajandil oli sooline olukord arvukuselt alati naiste kasuks ja linnades oli naiste ülekaal suurem kui maal (Nõukogude Eesti... 1978, lk 41). Elati linnades selleks loodud keskkondades – mikrorajoonid, elamurajoonid, magalarajoonid. Inimene sobitati võrdlemisi kitsastes oludes üksteisega tihedalt kokku puutudes ja samas seda kontakti vältida üritades külg külje kõrval elama, töötama, õnnelik olema. Elati nii privaatse, aga tihedalt üksteise otsas kuubikutes, et muututi anonüümseks ja üksikuks. Olles samal ajal nii paljude ümbritsevate samas olukorras olevate inimeste keskel. Ei leitud üles teist inimest, kes jagab samu muresid ja unistusi. Üksteisega kontakti saades oleks võimalik elada nii palju õnneliku ja toimivana edasi – ometigi oli nii keeruline võõrast inimest usaldada. Tehti palju tööd, täideti kohustusi ja püüti sobituda mustrisse, mis tundus soovituslikult kohustuslik.

Selle asemel, et leida potentsiaalne kaaslane lähikondlaste ja ümbritsevate inimeste seast, pöördusid naised kirja teel kuulutuse põhjal kas või teisele poole Eestit. Arvestades nende soovi ja muremõtete tõsidust, tundub reaalse õnnestumise tõenäosus väga väike. Paratamatult jäid vähemalt 37 38st kirjutanud naisest oodatud tulemusest kaugel ja võib-olla ilma vastusetagi. Seda enam mõjusid kirjad nagu

midagi oleks jäänud lõpetamata, justkui peaks midagi veel juhtuma. Nende lugemine mõjus sütitavalt ja tekkis soov neile 34 aastat sahtlis seisnud eneseväljendustele anda uus vorm ja elu. Nii ootamatu leid sellisest tööstuslikult keskkonnast – kirjad ja nendega kaasnev lugu, mis nii loomulikult endiste tööruumidega kokku kõlasid.

Reklaamleht (kirjades viidatud ka kui “Reklaam), kus kuulutus ilmus, oli jadaväljaanne, mida pole digiteeritud, aga Eesti Rahvusraamatukogu põhikogu osakonna abiga õnnestus näha ka Jaani kuulutust (Foto nr. 1) Ekspressi Perekonnanõuandla kuulutuste rubriigis. Perekonnanõuandla pakkus tutvumiskuulutuse teenust, milles ei pea enda aadressi avalikustama, vaid kirjad saadetakse Tallinna kontori kaudu inimestele laiali.

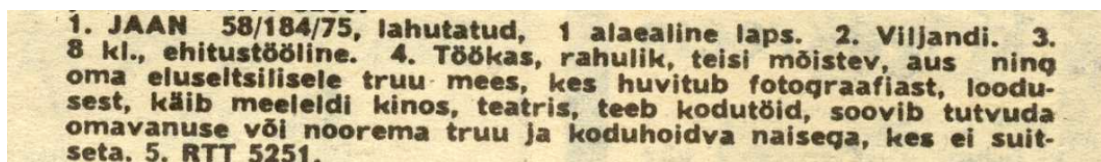

Foto nr 1. Jaani kuulutus

1.2. Esialgne plaan

Olin aina rohkem hakanud huvi tundma ruumiinstallatsiooni vastu ja kirjade leidmine oli ideaalne tõuge ideede elluviimiseks. Veel enam, et need kirjad on nii otseselt seotud Lennukitehase ruumidega, kus tegutseme MTÜ Valge Saaliga, et luua keskkond kunstiloomeks. Oleme võõrustanud kunstnikke residentuurivormis, pakkunud ruume etenduspaigaks ja toetanud TÜ VKA etenduskunstnikke ja muusikuid oma loomingu väljatoomisel. Nüüd oli põhjus ja võimalus kasutada ruume enda ideede rakendamiseks ja terviku loomiseks. Kõik klappis väga loomulikult kokku ja selle materjali puhul ei oskaks paremat kohta ruumiinstallatsiooni jaoks tahta, kui need samad ruumid, kuhu kirjad kirjad Jaani kaudu jõudsid.

Lähtudes oma erialast ja toetudes viimase kahe aasta kogemusele, keskendusin rohkem ruumi- ja videokujunduse sünteesile. Oleme MTÜ Valge Saaliga muuhulgas ka Lennukitehase ruumides korraldanud regulaarselt sündmusi, mille käivitavaks jõuks on ruumikujundus. Minu põhiline roll on luua nendesse keskkondadesse

videokujundus ja nii olen saanud katsetada videot erinevates ruumis, *mappides* seda vastavalt erineva kuju, struktuuri ja materjaliga pindadele. See on andnud lisaks tehnilisele arengule hea kogemuse ja põhja ruumiga arvestamisel. Lõputöö raames tahtsin neid teadmisi proovida rakendada terviklahenduse loomisel, arenedades seejuures oskust töötada materjaliga.

Foto nr. 2: Ateljee ruum

Esialgu tutvusin erinevate ruumi- ja videoinstallatsioonide ja nende tehniliste lahendustega, kogusin visuaalset materjali, mis mind kõnetas. Planeersin Valge ruumidest teisel korrusel kasutada ateljeed (Foto nr. 2) ja *black boxi*, kuhu pääseb vaid läbi ateljee, ja mis on viimase poole avatud. Alguses oli mõte jaotada ruum 4-5ks alaks, n-ö mikrorajooniks, kus on erinevad installatsioonid, moodustades kokku terviku. Tahtsin kasutada erinevaid video- ja helilahendusi ning katsetada materjalidega. Pildinäidete, seniste mõtete ja materjali üle arutasime jaanuaris kohtumisel juhendaja Johannes Särega ja leidsime lihtsasti ühise mõistmise. Sain kinnitust, et olen õigel teel ning sain julgust asjaga edasi tegelemiseks.

Kui sinnamaani käisid mõtted natuke liiga palju selle ümber, et milliseid tehnilisi jm lahendusi tahaksin kasutada, siis edasi püüdsin lahendusi leida rohkem algmaterjalile keskendudes. Tahtsin jõuda lahendusteni rohkem sisu enda kaudu, kui et ideid teemasse sobitades. Ruumi 4-5ks jaotamise mõttest loobusin päris alguses – sain aru, et suurt ruumi ja ebaharilike akende mõju pole mõtet sedasi lõhkuda, vaid tuleks ruumi omadusi kasutada rohkem installatsiooni kasuks. Soov oli kasutada ära pikka päikesepoolset aknarida ja sealt langevat loomulikku valgust ning jätta musta saali osa videoprojektsioonile. Arenes mõte teha ateljeeruumist n-ö sissejuhatuse ja asetada

tuum *black boxi*. Seda toetas ka praktiline pool ning tõdemus, et isegi valgel ajal on mustas saalis piisavalt pime, et päevavalgus videot ära ei peseks.

Kuna sissejuhatava osa (ateljee) mõte oli kirjadele konteksti andmine, tahtsin eesruumis keskenduda Jaani (ja naiste) elukeskkonnale, kujundada ruum minilinnakuks. Nägin ateljeeruumi minikvartaliteks jaotatud mikrorajoonide, tööstusrajooni jms koguna. Moodustasin mõttes ja kavandil ruumi linnaku, kus oleks järjest (mitte mingi kindla tõestatud loogika, vaid pigem enda ettekujutuse järgi) äärelinn, datšad, elamurajoon, mikrorajoon, tööstusstruktuuri üksused, laste mänguväljak, pargid, kohvik, pood, allee jne. Uurisin raamatuid nõukogude ajal Eestisse linnade, mikrorajoonide jms planeerimisest ja selle põhjal püüdsin luua natuke naiivsema versiooni antud aja keskkonnast.

Idee terviku tuumast *black boxis* seisnes keset musta ruumi rippuvast Eesti territooriumi kujuga kastidest koosnevast rägastikust, millele oli plaan lasta *mapitud* ehk projitseeritava pinna järgi sätitud videoprojektsioon. Helis kostuvad sisseloetud kujul kirjad ja vastavalt iga naise päritolule, pulseeriks (südame tuksumisele sarnaselt) kirjadega samal ajal videos vastavas kohas Eesti kaardil tuluke. Videot planeerides pidin ennast pigem vaos hoidma, sest tahtsin, et põhiline tähelepanu jääks seal ruumis ikkagi kirjadele, ehk et heli kannaks suuremat rolli. See oli minu jaoks huvitav väljakutse, kuna ma ise alati võtan infot vastu pigem visuaalse poole kaudu ja ruumis, kus on video ja heli keskenduksin (eranditega) rohkem visuaalile. Ka näiteks muusikavideote puhul jõuavad sõnade taga olevad mõtted minuni nii palju hiljem ja esimesel kuulamisel/nägemisel ma enamasti peaaegu ei registreerigi verbaalset infot. Kuna aga kiri oli nende naiste jaoks ainus vahend endast õige mulje jätmiseks, on sõnade taga olev antud juhul sisuliselt palju olulisem kui heli toetav video. Tänapäeval pole enam eriti vajadust osata ennast vaid kirja teel kirjeldada, iseloomustada ja anda edasi oma nägemust elust. Tehnoloogia areng on muutnud piltide ja videote tegemise ja saatmise väga lihtsaks ning selle iseenesestmõistetavaks. 1982 aastal need kirjad kirjutanud naised püüdsid endast pildi luua sõnade abil, kuna need vähesed fotod, mis neil endast olid, olid neile ilmselt väga kallid ja sellepärast tahtsin, et visuaali tekkimisele vaatajas aitaks seal ruumis kaasa peamiselt tekst, mitte niivõrd videokujundus. Muidugi on videol oma koht ja roll, aga proovisin teadlikult mitte lasta sellel domineerida, vaid toetada atmosfääri. Seda piiri on keeruline

neutraalselt tajuda, kui mu meeled automaatselt visuaalseid kogemusi eelistavad, seega tahtsin arendada oskust leida video ja seda ümbritseva konteksti vahel tasakaal. Videokunstnikuna on aga oluline tunnetada, millal see peaks rohkem toetavas rollis olema ja millal üldsegi põhjendatud pole.

1.3. Ideelise töö edasiarendus

Ettevalmistavas protsessis suurim pööre oli kursusekaaslase dekoraator-butafoori Marko Odari ühinemine aprilli alguses, kes panustas töösse butafoori lõputöö nime all. See andis võimaluse ehitamist vajavate elementide mõttes mõelda vabamalt, kuna paljude ideede teostamisel oleks minu vastavate teadmiste pagas kindlasti piiravaks osutunud. Viisin Marko seniste mõtetega kurssi ja hakkasime valmistuma järgmisteks sammudeks. Enne ruumidesse ehitama minekut, tegime selgeks, millest ja kuidas linnaku detaile ja Eesti kaarti valmistada. Materjalidena kujutasime mõlemad sinna ruumi hästi ette puitu, pappi, traati ja jagasime ettekujutust sarnastest papile ja töötlemata puidule iseloomulikust naturaalsest tonaalsusest. Tõuke saime “*Affordable exhibition design*” raamatust, kus on toodud inspireerivaid näiteid materjalikasutuse ideedest ja taaskasutusest (Mola, 2010). Sellele sarnaselt nägime mõlemad sinna sobivat kuni kolme erineva materjali kasutamist, et üldpilt mõjuks nagu vanaaegne filmile pildistatud kuldsetes toonides foto.

Ruumiinstallatsiooni nimeks kujunes protsessi alguses “Jossif ja mikrorajoon”. Jossif, sest Lennukitehase ruumides töötanud Jaan ja tema vend Johannes on pärit perest, kus meeste nimed on Jaan, Johannes, Juhan, Joosep jne. Samuti on Jaanil alaealine laps, kelle sugu ega nime ei õnnestunud välja selgitada, aga võib eeldada, et poja puhul on tegemist sarnase nimega. Alaealise lapse olemasolust võib järeldada, et Jaan otsib mõnes mõttes mitte ainult eluseltsilist endale, vaid ka potentsiaalset ema-eeskuju oma lapsele. Seega arvestab naise valiku puhul tõenäoliselt ka lapsega, nii et mõnes mõttes kirjutavad naised neile mõlemale. Mikrorajoon, sest keskendusin taustsüsteemi leidmisel täisväärtuslikuks eluks planeeritud elukeskkonna toimimisele/mittetoimimisele.

2. TÖÖPROTSESS

2.1. Käegakatsutav protsess

Esimeste ettevalmistustega Valge ruumides alustasime aprilli kolmandal nädalal ja olime natuke liiga valmistunud üheks kindlaks plaaniks ja keskendusime rohkem selle õnnestumisele ja ei kahelnud enam selle osade vajalikkuses. Pühendasime end linnaku lahenduse detailide lihvimisele ja nende lisamisele. Algne plaan linnakut pigem imiteerida oli muutunud ning olime ehitamas detailiderohket minilinna, kus tundus olevat lõpmatult palju võimalusi elementide täiustamiseks. Sedasi kadusime päris sügavale detailidesse ja ei näinud enam tervikut. Planeeritud linnaku ehitamine oli töömahult palju suurem kui põhiruum kirjadega ja sai sellevõrra rohkem tähelepanu. Samuti ei täitnud ateljeeosa enam sissejuhatavat rolli, kuna oleks tõmmanud endale liialt tähelepanu ja oleks üldpildi pigem segaseks ajanud, kui et taustinfot andnud.

Rajalt kõrvalekaldumisest saime aru kolmanda inimese juuresolekul, kes õigel hetkel küsis õigeid küsimusi, mis aitasid meil näha suuremat pilti ja loobuda liigsest linnaku detailidesse süübimisest. Otsustasime jätta korraks kõrvale tossavate korstendega tööstusrajooni, poe vaateakna, mini-elektripostid jms ning keskenduda uuesti kirjadele ja nende tekitatud tundele. Proovisime läheneda rohkem nii, et kuidas saaks ruumis olevat inimest mõjutada, häälestada teda atlejees teel *black boxi* kurb-ilusasse meeleollu. Jõudsime vahepeal põgusalt läbi käidud ideeni, luua atlejee põrandale puitlaudisest rada justkui rabas. Kitsas rada aitaks suunata inimest üksinda mõtlema ja liikuma juba sellepärast, et sinna ei mahuks mitmekesi kõrvuti.

Sellest arenes välja mõtte tekitada radade vahele lombid, mis imiteeriks rabajärved, kuid selleks kilest vannide ehitamine tundus liiga tehislik. Markol meenus, et seda vana ning katkist betoonpõrandat veega kastes jääb vesi ebatasasuste tõttu lompides püsima. Niisiis valasime madalamatesse kohtadesse vett ja vaatasime, kus vesi loomulikult püsima jääb. Need loigud mõjusid väga hästi ja tõid esile antud ruumile iseloomulikud kulumisjäljed ja koos nendega selle koha aimatava mineviku. Radade teekond sõltus nüüd tekkinud lompidest ja siit arenes edasi mõtte segustada trajektoori tupikutega ning luua labürint, mida mööda inimene teed otsides eksleb, et jõuda tuumani. Laudtee idee asendus kulunud aiaga ja see seostus minu jaoks rohkem algse kvartalitest koosneva linnakumõttega. Inimesed ümbritsevad oma kodu aiaga, sest kohe teisel pool aeda on järgmine kodu ning privaatsust otsides jõutakse mõnes mõttes isoleerituseni. Teisi eemale hoides on raske leida kontakti ümbritsevate inimestega, kes võib-olla jagavad samu vaateid elule ja selle asemel, et õnne ja probleeme jagada ning üksteist toetada, tegelevad enda muredega omaette. Aiad kui seinad inimeste vahel, kes võiksid olla õnnelikumad teades kas või seda, et nad pole üksinda üksildased. Aedade tekitamiseks plaanisime kasutada ära ateljees juba olemasolevaid EUR-kaubaaluseid, mis katkilõigatuna võiksid välja paista puitaedadena.

2.2. Läbi valikute lõpliku plaanini

Ruumides kohapeal töötades tekkis ideid jooksvalt juurde, aga pärast linnaku detailidesse kadumist hoidsime uue plaaniga tervikul rohkem silma peal ja oskasime kriitilisemalt hinnata, mida välja jätta ja mida mitte. Lõplik plaan koosnes sissejuhatava/ettevalmistava eesmärgiga ateljeeruumist, kus kogu ruumi pind on täidetud umbes põlvkõrguste aedadega, mis moodustavad labürinti. Selle kohal laes on omavahel risti-rästi üle ruumi kare nõör, mille küljes ripuvad kirjaklambritega kirjad. Kuigi Valges on pigem madalad laed ja kirjad ripuvad vabalt, siis sellegipoolest kõiki kirju lugeda ei näe ja selleks, et saaks lugeda, on vaja leida sobiv koht labürintis. Seal liikudes on helis kuulda labürinti lõpust ehk *black boxist* kostuvat teksti sisseloetud kirjade näol. Keset musta ruumi ripub alkoholikastidest koosnev ja struktuurvärviga kaetud Eesti territooriumi kujuline kogum.

Alkoholikastid, sidudes nii naiste kui ja Jaani suhtumise pideva alkoholi tarbimise probleemile ning struktuurvärviga kaetud pinnas, mis meenutab paneelmaja fassaadi. Plaan Eesti kaardi ja video *mappimisega* oluliselt ei muutunud. Videomaterjaliks Lennukitehase ümber filmitud looduskaadrid. Eesti kaart koosneb alkoholikastidest... Rippuva kaardi all on võltsmurulapp ja selle ees veidi eemal samuti muru, millel inimesed istuda saavad. Istuda ja süveneda kirjadesse. Labürindi alguses asub akenderea esimese akna ees rõdu, luues siseseinale välisfassaadi mulje. Rõdu kohal ripub linnumaja, mille sees halli tuvi hologramm, kes püüab lendu tõusta. Diagonaalis teisel pool labürinti mustas aksiga eraldatud sopis on teine pisem linnumaja, milles on valge tuvi hologramm, kes jõudsalt ülespoole lendab.

2.3. Töö multimeediaga

Multimeedia alla läheb selle töö puhul video, heli ja hologrammiga tegelemine ning plakati loomine.

Videokujunduse tarbeks filmisin Lennukitehast ümbritsevat loodust Blackmagic 4K Cinema Camera'ga. Olen selle kaameraga tuttav ja ta teenis hästi eesmärgi – videomaterjal oli väga hea kvaliteediga. Otsustasin videokujunduses kasutada loodust mitmel põhjusel. Osalt sellepärast, et materjalid (puit, nõör, paber) ja ruum ise mõjusid naturaalsena. Teisest küljest sellepärast, et kuna eesmärk oli lasta helil kujundada visuaal, tahtsin, et video ei jutustaks ümber kirjade sisu, kuid oleks samal ajal elav ja nauditav. Et video oleks võimalikult loomulik ja ei sisaldaks uut infot, sobis hästi hoonet ümbritseva looduse filmimine. Lennukitehase taga asuvad surnud puud on tõenäoliselt olnud seal sellisel kujul ka 34 aastat tagasi. Kaadrites toimuv hakkas koos heliga minu meelest hästi tööle, tundsin selles koosluses, et taimed räägivad nende naiste lugusid. Tajusin, kuidas loodus tegeleb võib-olla sarnaste probleemidega, aga nii palju ratsionaalsemalt kui inimene, kes küll on samuti osa loodusest, kuid elab nii paljut üle ja läbi, kogu aeg midagi tundes, lootes, millestki unistades.

Video *mappimisel* kasutasin kahte kihti videot, millest ühe *mappisin* kogu Eesti ulatuses ja teise vaid üksikutele kastidele. Teise väiksema pinnaga video pöörasin peegelpilti ning seda nägin Jaani ja naiste omavahelise vastutulemisena. Mõlemad pooled on uues olukorras, kus tulevad üksteisele vastu, kõigepealt usaldades ja end avades. Kord sobisid kaks kihti omavahel paremini kokku, kord vähem.

Video töötamiseks ja monteerimiseks kasutasin *Adobe Premiere Pro* tarkvara, kus tegin sisseloetud kirjade heliriba järgi video sama pikaks ehk kokku natuke üle 35 minuti pikkuseks. *Mappimiseks* ja mahamängimiseks kasutasin *Millumini*. Mõlema programmi kasutamisel oli palju kasu varasemast kogemusest, tänu millele sain tööd planeerides arvestada programmide võimaluste ja arvutitööle kuluva ajakuluga. Mõlema puhul vastasid eeldused tegelikkusele, mis aitas töö sujuvale kulgemisele oluliselt kaasa.

Kirjade sisselugemiseks otsisin naishääli kõigepealt etenduskunstide osakonnakaaslaste 11. lennu teatrikunsti tudengite hulgast. Huvitatutega leidsime ühise aja seitsme inimesega. Näiteljatudengitest andsid kirjadele hääle Grete Jürgenson, Getter Meresmaa, Jaune Kimmel, Dajana Zagorskaja, Helena Kesonen, Karin Lamson ja Jekaterina Burdjugova. Lisaks Ugala Teatri näitleja Marika Palm ja kursusekaaslane Anna Rosalie Uudre. Veel oli kokku lepitud salvestamisaeg Ugala Teatri näitleja Adeele Sepaga, kuid tiheda ja muutliku graafiku tõttu see lõpuks siiski ei õnnestunud. Eesmärk oli salvestada kõik 38 kirja, jagades igale häälele maksimaalselt 4 kirja. Selle täielikust täitmisest jäi 3 kirja puudu, aga jäin sellegipoolest tulemusega rahule, kuna kogu protsess kulges palju sujuvamalt kui ma kartnud olid. Salvestamine toimus kahel päeval, millest esimesel seadsin TÜ VKA väikses aksidega ümbritsetud *black boxis* üles helisalvesti Tascam DR-60DmkII ning tüdrukud käisid järjest kirju sisse lugemas. Teisele päevale jäi Marika Palmiga salvestamine. Saatsin kõigile kirjad ette ära, et oleks aega neid rahulikult lugeda ja tutvuda. Rõõmustav oli näha, et paljud olid teinud tekstiga rohkem tööd kui lihtsalt läbilugemine. Prooviti tajuda naiste olekut ja minna vastavasse rolli ning sellise eeltöö puhul oli tulemus ka märgatavalt parem.

Heli salvestamisega pole mul väga palju kogemust olnud ja seetõttu lähenesin ettevaatlikult, püüdsin võimalikult palju enne läbi mõelda. Sellest oli palju kasu ja

tõenäoliselt aitas vältida vigu, mida hiljem parandada poleks olnud võimalik. Heli mängisime *black boxis* vanadest kõlaritest, kust lisandus lõpptulemusele omapärane kaja, mis selles kontekstis töötas meie kasuks. Heliriba panin kokku *Adobe Premiere*'is, kuna selle tarkvara töövõtted on mulle tuttavamad kui mõne spetsiaalselt helitöötluste jaoks mõeldud programmi omad. Säästsin sellega aega ja sain samas programmis heliriba järgi video kokku panna.

Omamoodi keeruline oli aga astuda ruumiga tegelemisest korraks välja, et koostada plakat. Samas oli see jälle positiivne, et oli vajalik keset protsessi proovida rohkem näha tervikut ja luua sellele iseloomulik graafiline disain. Kuna harjumuspärane plakati kujundamise tarkvara *Adobe Illustrator* polnud tol hetkel kättesaadav, tundus huvitav proovida see koostada mingis programmis, mida muidu selle jaoks ei kasutaks. Otsustasin eksperimenteerida teksti editeerimiseks mõeldud *Apple'i* tarkvaraga *Pages*. Sellest kujunes huvitav ja üllatav kogemus ning kuigi plakati tegemine võttis tõenäoliselt kauem aega, kui oleks pidanud, siis jäin tulemusega rahule. Tahtsin siduda plakati kujundust labürindi motiiviga ja tarkvara võimalustega katsetades asetasin labürindi taha pildi atlejees tekitatud lombist. Eraldasid seal mõned värvid ja sain tulemuseks midagi maapinda (või maakaarti) meenutavat. Ühtlasi jäi värvide eemaldamisel alles akna peegeldus lombi pinnalt, millest ilmselt pole originaalpilti nägemata aru saada, aga mulle seostus see mingis mõttes piiride puudumise ja lootusega.

Soov ja plaan oli kasutada installatsioonis ka hologrammi vormis tuvisid. Tegemist on n-ö võltshologrammiga, mida on võimalik saavutada lihtsate vahenditega. Vaja on ekraani, milleks sobib ka nutitelefon või tahvelarvuti ning õhukest klaasi või klaasisarnast läbipaistvat materjali. Klaasist (või sellesarnasest) on vaja lõigata neljast küljest koosnev tiputa püramiid, mis asetub ekraani keskele. Selleks, et püramiidi pinnale n-ö hologramm tekiks, on vaja ekraanile videot, mis koosneb nelja erinevat pidi asuvast videost, kus on mustal taustal (ilma taustata) neli samasugust ruumilist objekti. Objekt peegeldub igast küljest vaadatuna püramiidi seintele ja jätab tänu sellele hologrammi mulje.

Plaan oli panna linnumajadesse ühte 7,3 tollise ekraaniga tahvelarvuti ja teise 4 tollise ekraaniga nutiseade, millest ühes oleks hall tuvi, kes üritab hüpata ja lendu tõusta ning

teises lendab jõuliselt üles valge tuvi. Hall tuvi asuks labürindi alguses ja teda näen Jaanina, kes tegi kuulutuse näol omapoolse sammu ja jäi vastuseid ootama, lootes õnnestunud tulemusele. Üritades samal ajal edasi hüpata ja lenda tõusta – tulla vastu kuulutusele vastanud naistele. Valge tuvi lendu näen naiste kirjadest õhkuva tahtejõuna – ükski distants ei kõiguta, lootus on vaatamata tõenäosusele suur.

Kahjuks valisin püramiidi nelja seina kokkupanemiseks vale liimi ja ootasin ööpäev nende kuivamist, mis ei juhtunudki. Need kukkusid hoopis välja mäkerdunud ja vaevu koospüsivate moodustistena, mida ei saanud kasutada. Jõudsin napilt enne avamist lõigata uued püramiidi seinad, kuid ka uus liim ei kuivanud õigeaegselt. Sellest poleks lõppkokkuvõttes enam otseselt kasu olnud niikuinii, kuna ajanappuse tõttu jäid ka kaks linnumaja ehitamata. Samas oli ruum ilma nendeta toimiv ja kuna see terviku mõttes asendamatu element polnud, siis kõige hullem tagasilöök see polnud, aga isiklikult jäi see siiski kripeldama.

2.3.1. Töö butafooriga

Koostöö butafooriga sujus hästi ja ilma probleemideta. Lähenesime protsessile eesmärgiga mitte minna selle käigus hulluks ja proovisime võimalikult palju ette planeerida, et oskaks ajaliselt töömahtude arvestada ja ei peaks öösiti ehitama. Kuigi meil oli sellesse plaani usku, oli ikkagi üllatav, et suutsime töötunnid hoida unetundidest eraldatuna. Koostöö toimus hästi nii suures plaanis, kui ka jooksvate ülesannetega. Arvestasime üksteise töö mahu ja ajakuluga ning sättisime enda tegemised üksteisega kooskõlas. Näiteks, kui Marko ehitas Eesti kaarti ja see sai üheks riputatavaks tükiks, panime selle üles ja määrasime projektori ulatuse järgi mõlema asukoha. Ühtlasi sain testvideotega proovida videoprojektsiooni *mappimist Milluminis*, et näeks juba ära, kas planeeritu toimib või peaks lahendusi modifitseerima. Seejärel võtsime kaardi jälle alla ja Marko sai jätkata tööd sellele struktuurvärvi kandmisega ja mina sain tegeleda edasi heli- ja videotöötlustega jms kuni värv kuivas ning oli võimalik järgmiste etappideni liikuda.

3. TULEMUS

3.1. Avamine

Avamise hetkeks sai kõik asendamatult valmis. Eesmärgist jäi puudu tuvide hologramm, millest mul oli väga kahju. Videokujundusega jäin üldiselt rahule, aga kripeldama jäi see, et tahtsin siduda kirju ja videot kirjutaja asukoha näitamisega kaardil. Hetkel, kus oli olulisem jõuda toimiva tervikuni ja mitte takerduda detailidesse, otsustasin selle elemendi aja puudusel välja jätta.

Teisiti oleks asetanud kirjad ja neid ühendava nõõristiku – määrates ruumis ühe koha Viljandiks ja tõmmata nõõrid igalt poolt üle ruumi ühte kohta kokku, justkui märkida kirjade teekond Jaanini. See idee tuli alles siis, kui kinnitasime nõõri eelviimase konksu külge ning seda maha võtta ja uuesti üles panna poleks jõudnud.

Aedade materjaliks valitud EUR-kaubaalused mõjusid tööstuslikus keskkonnas sobilikuna ning tulemus vastas meie nägemusele ka värvide poolest. Valdav enamus kaubaalustest olid päevinäinud ja määrdunud ning moodustasid visuaalselt mõjuva lagunenenud ilmega aia. Heaks kontrastiks olid mõned üksikud korrektsemad ja mõned isegi kergelt heleroosaks värvitud alused. Kui meil oleks olnud kasutada umbes 3 korda sama palju kaubaaluseid, siis oleks tahtnud ja saanud teha labürindi katkilõikamata tükkidest. See oleks andnud labürindile palju juurde, kuna ei oleks saanud nii hästi näha ette, kust läbi pääseb. Samas inimeste konkreetne eksitamine ei olnudki eesmärk, labürinti pigem pikendas sissejuhatavas olukorras viibimist ja andis rohkem aega meeleollu häälestamiseks. Ühtlasi saab tõmmata paralleele eluseltsilise

otsinguga, sest tupikusse sattumine on võimalik, aga sealt on alati tagasitee, mis viib uute võimalusteni.

Pikast akendereast langev päikesevalgus andis ruumile palju juurde ja muutus valguse muutudes väga palju. Ehitamise ajal oli valguse mõttes ilusaim aeg umbes kella 16st 19ni ja nädala aega hiljem juba umbes 19st 21ni. Seetõttu muutsime peale avamist ka lahtiolekukellaaegu hilisemaks. Kuigi ka nende tundide jooksul muutus valgus ja tänu sellele ka ruum, mõjus töötlemata puit ja samades toonides kirjad ning nõör päikseliselt kuldsena. See vastas üle ootuste hästi algsele nägemusele.

Pisut jäi lõpptulemust vaadates silma, et oleksime võinud ikkagi aknaid ka kasutada kuidagi rohkem. Natuke kahetsesime, et ei olnud võtnud rohkem kinni ideest, mis vahepeal ehitamiskäigus oli tulnud. Mõte, lisada igale aknale inimes(t)e must siluett, kes paistaks nagu asuvat kodus omi toimetusi tegemas. See oleks jätkanud rõdu seespoolse välifassaadi ideed, et kogu rida aknaid on kui vaade vastupidi väljast sisse mitte vastupidi. Tihedalt üksteise kõrval asuvad korteriaknad, millest igaühe taga on elu.

Üldisemalt hinnates jäin meie tööga rahule. Arvestades, kui kriitiliselt enda töid hindan, siis olin isegi üllatunud, et suutsin nii rahulikult mingitest ideedest lahti öelda ja võimatuks osutunud lahendustest lahti öelda. Tulemus, milleni 6.mai avamiseks jõudsim, on küll täiendatav, aga toimis meie eesmärgile vastavalt ka just sellisena, nagu ta oli.

3.2. Vahetu tagasiside

Mõnetunniste lahtiolekuaegadel 6 päeva jooskul käis ruumiinstallatsiooni vaatamas, kuulamas, kogemas natuke üle 50 inimese. Väga südantsoojendav oli näha, kui suur erinevus tundub inimestel olevat enne ja pärast ruumi läbikäimist ja seal mõnda aega viibimist. Suur vahe oli inimesel, kes oli just jõudnud ja liikus labürinti mööda *black boxi* poole ja samal inimesel sealt tagasi tulles. Palju jäädi enne minekut veel ruumi tekkinud küsimuste üle arutama ja infot seedima – see võime tekitada mõtted oli rõõmustav ning huvitav oli kuulda, mis mõtted inimestel tekkisid. Paljud küsisid, kas

on teada, mis Jaanist sai ja kas ta valis neist naistest kellegi. Nii palju kui pinnapealsema uurimisega välja sai selgitada, siis Jaan abiellus Lindaga. See on ainus nimi, mis kirjajakirjutajate seas kordub, nii et ei teagi, kas Jaan kohtus ja klappis ühega neist Lindadest ja kui jah, siis kummaga. Samas ei olegi vaja täpselt teada ja ma ei tahtnud seda liiga süvitsi uurida, kuna need on ikkagi päris inimeste päris elud ja see võib jääda teadmata.

Iga külalise puhul oli tunda, et midagi mõjus ja jõudis kuhu vaja. See oli põhiline kinnitus, mis lasi tulemusega rahul olla ja keskenduda vähem sellele, mis välja. Samuti klappis ajaline kestus, kuna kirjad ja video hakkasid korduma 35 minuti järel ja see oli täpselt paras aeg.

3.3. Edasine plaan ja kokkuvõte

Plaanis on ruumiinstallatsioon juuni keskel umbes 4ks päevaks veel üles panna, seekord täiendustega, mis praegu kripeldama jäid. Lisanduste all pean silmad hologrammituvisid, täiendusi videokujunduses ja nõõristiku uut asetsemist, olles ühtlasi ka madalamal, et kirju ja ümbrikke paremini näeks.

Samuti on nüüd olemas Jaani kuulutus, mille plaanisime panna taustainfo juurde labürindi algusesse, kuid saime selle alles pärast mahavõtmist.

On rõõm, et see töö inspireeris edasi mõtlema ja ka tööd ennast arendama. Lisaks mõtetele läksid käima ka reaalsemad ideed, millest kasvas välja osa installatsooni kohandamine 19. augustil toimuvale kostüümikunstniku Neon Musta ja noore kirjaniku Margus Karu korraldatud Vallaliste Peole Tallinnas Kultuurikatlas. Sinna on mõtte seade üles nurk, kus võimalik kuulata Jaanile kirjutanud naiste kuulutusi ning ühtlasi jätta ka enda kuulutus ja/või leida teiste kuulutusi.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et olen tervikuga rahul. Nii tööprotsess kui tulemus ise täitsid pigem kõrgeid ootusi ja on hea meel, et ei pidanud pettuma. Ideelisele protsessile tagantjäreli mõeldes, on hea meel, et oskasin teha mõned sellised otsused, mis võib-olla täielikult põhjendasid end alles hiljem. Isegi praktilisemat laadi valikud,

keskenduda videole *black boxis*, kus on ka päeval piisavalt pime. Esialgsed mõttelennud olid teostuselt kohati ebareaalsed ja õnneks jäid need ideed esialgsete mõtete juurde ega kujunenud välja plaanideks.

Hindan seda kogemust väga, kuna sain oma erialaste mõjutustega katsetada ruumiinstallatsiooni vormi, mis juba kaua olnud sooviks. Samuti pean selle töö puhul väärtuslikuks kogemuseks töötada sellise algmaterjaliga. See tundub tagantjärele nagu üks ebareaalselt heade kokkusattumuste jada, mis aitas nii õige ajastusega panna kokku see uskumatu leid just nende ruumidega sellises vormis. Oskan nüüd paremini orienteeruda tervik loomisel ja selle sidumisel enda erialaga.

Pean protsessi puhul oluliseks ka korraldusliku poole toimimist ja sellega hakkama saamist. Sellega seonduvad hirmud olid õnneks hüllemad kui reaalsus. Nelja Viljandis tegutsenud õppeaasta jooksul on tekkinud vajalike oskuste, teadmiste aga ka asendamatu kontaktide kogum, mille najal antud töö sooritamine oli tehtav suuremate raskusteta. Sama olukord poleks olnud väga reaalne neli (isegi 1 või 2) aastat tagasi. Selline toetav võrgustik avab palju muidu kaugeks jäävaid võimalusi hõlpsamini ning laseb loomingulisel tööal arenedal iseseisvamalt. Tehniliste errorite puhul on vahel asendamatult kasulik, kui on keegi kellelt nõu küsida.

KOKKUVÕTE

Loov-praktiline lõputöö seisnes ruumiinstallatsiooni “Jossif ja mikrorajoon” loomises. Käesolevas kirjalikus töös kirjeldasin ja analüüsisin sellega kaasnevaid protsesse ja viisin läbi eneseanalüüsi.

Kirjaliku osa esimeses peatükis kirjeldasin eellugu, algmaterjali ja ettevalmistusprotsessi. Teises peatükis andsin ülevaate ruumiinstallatsiooni valmimisprotsessidest, avasin ideede tagamaid ja arenemist. Samuti kirjeldasin kasutatud materjale ja erialast tehnikat ning töövõtteid. Lisaks kirjeldan ja analüüsin tööd koosööd butafooriga.

Kolmandas ehk viimases peatükis kirjeldasin ja analüüsisin tulemust. Tõin välja külaliste reaktsiooni ning selle ja enda hinnangu sünteesi põhjal pakun võimalikud lahendused sama installatsiooni edasisele rakendamisele nii Valge ateljees kui ka väljaspool neid ruume.

Jäin rahule nii tulemuse kui ka tööprotsessiga. Valitud tehnikad ja meetodid, mille kasuks otsused tegime, toimisid installatsioonis põhjendatult ning tulemus tekitas mõtteid edasiarenduseks.

Kirjaliku osa ülesehituses toetusin Gibbsi reflektsooniringile (Lisas joonis 1) (Gibbs 1998), millele vastavalt kirjeldasin toimunut, sõnastasin mõtted ja plaanid, hindasin protsessi head ja vead, analüüsisin tulemust, tegin järeldused ja edasised plaanid.

KASUTATUD KIRJANDUS

Mola, F. Z. 2010 *Affordable exhibition design* New York: Collins Design

Roosalu, P. 2007 *Muinsuskaitse eritingimused*”

<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14723>

(12.01.2016)

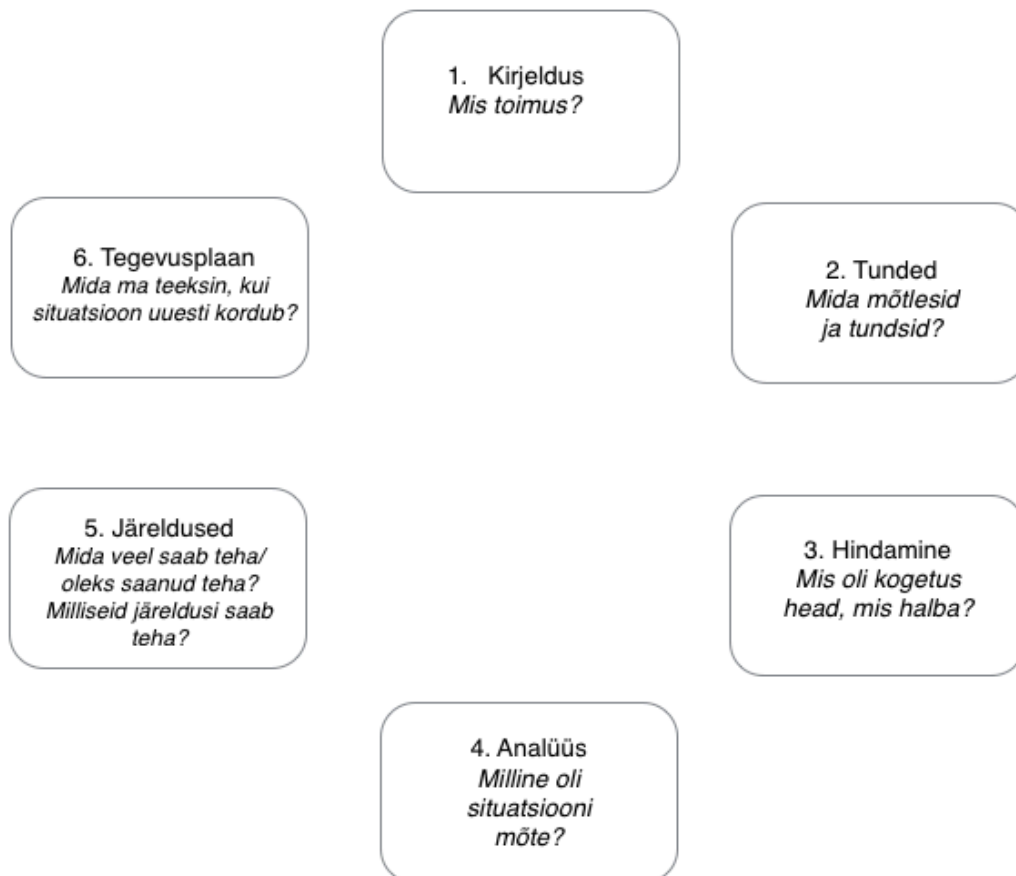
Eesti arvudes 1989. aastal: lühike statistika kogumik 1990, Tallinn

Nõukogude Eesti. Entsüklopeediline teatmeteos. 1978 II trükk, Tallinn

Gibbs, G. 1988 *Learning by Doing: A Guide to teaching and learning methods*
Oxford: Further Education Unit.

LISAD

Lisa 1: Gibb'si refleksiooniring (Gibbs 1988)

Lisa 2: lühitutvustus ruumiinstallatsiooni seinal

“Jossif ja mikrorajoon”

ruumiinstallatsioon valge ateljees ja blackboxis

1982. mikrorajoonid - elamurajoonid - datšad - äärelinnad. tööstus - tervis - rohelus - alleed. korterid - korterid - korterid - rõdud - tuvid - majad - kuurid. kasvuhooned - aiad - pargid. poed - kohvikud - kinod - teatrid. kvartalid - tupikud - labürint.

üksindus - otsing - julgus - kuulutus - üksindus - julgus - vastused. kaasotsijad - mõttekaaslased - potentsiaalsed eluseltsilised.

jagatud mind-set - töökus - mured - soovid - taustsüsteem. distants. teekond. sinna ja tagasi. ja edasi.

aluseks lennukitehasest leitud 1982. aastal kirjutatud kirjad – vastused tol ajal siin majas ja nendes samades ruumides tegutsenud ekskavaatorite tootmiskoondise töötaja kuulutusele, milles otsib eluseltsilist.

tartu ülikooli viljandi kultuuriakadeemia teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava lõputöö

autor ja tehnilised lahendused

- katre sulane – etenduskunstide multimeediaspetsialisti ja valguskujunduse eriala

kaasautor ja butafoorsed lahendused

- marko odar – dekoraator-butafoori eriala

kirjadele andsid hääle: grete jürgenson, karin lamson, getter meresmaa, dajana zagorskaja, helena kesonen, jaune kimmel, marika palm, anna rosalie uudre, jekaterina burdjugova

Lisa 3: Pildimaterjal ruumidest, tööprotsessist ja tulemusest

“Jossif ja mikrorajoon”

<https://www.flickr.com/gp/skatre/26U539>

SUMMARY

The final work of my studies was the installation “Jossif ja mikrorajoon” which was exhibited in Viljandi Lennukitehas, in NPO Valge Saal atelier in the period of 6th of may until the 12th of may 2016. The purpose of this graduation project was to use my knowledge and experience acquired and to get to know room installation as an art form better.

In this written work of my final work, I described the different phases of the practical part. In the first chapter I describe the prequel, source material and the preparation process. The second chapter gives an overview of the working process itself and describes the technics I used while I analyze myself and the process. The third chapter focuses on the result and I describe people’s reaction to it as my own opinion of the outcome. I also bring out potential steps and oppurtunities for the future.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Katre Sulane**,

(sünnikuupäev: **27.02.1993**)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„Ruumiinstallatsioon “Jossif ja mikrorajoon” “,
mille juhendaja on **Johannes Säre**, kaasjuhendaja **Ele Viskus MA**

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas

digitaalarhiivi Dspace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu,
sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 17.05.2016